

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

HERTHA

TIDSKRIFT FÖR DEN SVENSKA
KVINNORÖRELSEN
UTGIVEN AV FREDRIKA BREMER-FÖRBUNDET
❧ REDAKTÖR: ELLEN KLEMAN ❧

DAMER!

Nu inkommet **nyheter** i skotska, randiga och enfärgade

Blustyger

i alla prislägen fr. 0.55 pr mtr
Ett parti randigt och enfärgat

Siden

till blusar borts lumpas.

Kjolytyger,

60 cm. br., i grått och blått från 1.10 pr mtr.

Cheviot. Sammet. Stuvar.

Trädgardiner	fr. kr: 0.27
Strandkoffor	7.50
Underkjolar, satin	3.—
Reformliv	1.50
Snörliv	2.35
Korsettskyddare, trikå	0.95
Tröjor, Lahmans	0.95
Kalsonger, trikå	1.40
Linnen	1.25
Strumpor och Vantar. Sybehör m. m.	

SVENSKA VARUHUSET

1 tr., 54 Drottninggatan 54, 1 tr.
37 Stora Nygatan 37

SINGER

SINGER SÖMMAR GULD I STRÖMMAR

Världsberömda symaskiner

Advokaten EVA ANDÉN

JURIS KANDIDAT

KVINNLIGA JURIDISKA BYRÅN

har flyttat till

LILLA VATTUGATAN 14^I (vid Brunkebergstorg)
RIKS 75 76 ALLM. TEL. 183 36

Testamenten, bouppteckningar, arvsutredningar, äktenskapsförord, familjerättssaker, juridiska uppdrag av alla slag. Även skriftliga förfrågningar besvaras-

A.-B. Nordiska Kompaniet.

Textilafdelningen Thyra Grafström, Stockholm.

Permanent utställning av färdiga och påbörjade arbeten samt material. Råd vid inredning av våningar m. m.

Undervisning

i Italiensk spets- och annan konstsöm.

Ständigt på lager därtill hörande material:

Svensk, Fransk och Bömisk Spetstråd. Rikhaltigt urval av Spetsmönster.

Ledig annonsplats!

Telefon
539
Malmö

Perslow's

SIDEN &
MANUFAKTUR-
AFFÄR

alltid nyheter i största urval

HERTHA

ÅRGÅNG III

1 OKTOBER 1916

HÄFTE 15

Lönernas defensivallians.

Ett initiativ av franska kvinnor.

Kvinnorna i konkurrens med männen på arbetsmarknaden, detta i och för sig icke så krångliga problem men nu så oerhört tilltrasslat på grund av den olika löneberäkningen för samma arbetsprestation har genom världskriget blivit mer än någonsin brännande aktuellt. Överallt i de krigförande länderna, där kvinnorna nu i mängder kommit in i industrin och olika nya yrken, sysslar man med frågan: hur skola förhållandena ordna sig när de högre lönkrävande männen åter börja strömma till på arbetsmarknaden.

Hur djupt allvarsam man finner denna sak vara visar tillkomsten av nedanstående upprop, som utfärdats av La Fédération universitaire de France et des Colonies à Paris med tillslutning från en mängd skilda kvinnoföreningar, av vilka vi här nämna L'Union française pour le Suffrage des Femmes, Section française du Comité internationale des Femmes pour la Paix permanente, Le Comité intersyndical d'Action contre l'Exploitation de la Femme, La Fédération des Syndicats d'Institu-

teur, L'Office français du Travail à Domicile.

Uppropet lyder:

Detta förfärliga krig, under vilket kvinnorna i alla nationer ofta lidit inte mindre än männen, kommer att ha efterverkningar, vilka man redan nu måste tänka på att neutralisera, då varje dag som går hotar att göra dem allt svårare.

Förstörandet av miljoner och åter miljoner verksamma män i de skilda länderna gör det nu nödvändigt och kommer fortfarande att göra det nödvändigt att industrien i en hittills osedd utsträckning använder sig av kvinnlig arbetskraft.

Men varje gång kvinnorna kommit in på ett nytt arbetsfält, hitintills stängt för dem, har man konstaterat en sänkning av lönenivån.

Det är därför nödvändigt att kvinnorna förstå, att överallt där de ersätta männen är det såväl deras eget intresse som deras plikt att begära lika lön för lika arbete.

De måste begära detta:

• emedan det är den mest elementära rättvisa att ett arbete betalas vad det är värt och icke efter kön;

• av personligt intresse;

• av solidaritetskänsla mot andra kvin-

nor (då det alltid visat sig att lägre löner på särskilt håll medföra en allmän sänkning av lönerna inom yrket);

av plikt känsla gentemot de krigande männen, på det att dessa icke vid hemkomsten måtte finna arbetsförhållandena sämre än före kriget.

Efter dessa uttalanden kommer en uppmaning till kvinnor i alla länder att i deras respektive länder föranstalta en grundlig undersökning av förhållandet mellan mäns och kvinnors löner; att inom de olika kvinno sammanslutningarna sätta i gång en kraftig agitation för lika löneberäkning för män och kvinnor med mål att förmå regeringarna att vid den kommande fredsuppgörelsen besluta om en internationell överenskommelse, vilken skulle fastslå att lön bör, för ett bestämt arbete, beräknas fullkomligt oberoende av den individs kön, som utför arbetet.

Mot eventuella invändningar att denna sak ligger helt utanför de ärenden en fredskongress har att handlägga påminnes om att Wienkongressen 1815 antog en resolution emot slavhandeln.

Det är den för sin sociala verksamhet kända M:me Gabrielle Duchêne, som är initiativtagerska — eller en av initiativtagerskorna — till detta försök att samla kvinnorna till en internationell aktion för principen lika lön för lika arbete. M:me Duchêne har varit ordförande i Franska Kvinnors Nationalförbunds "Section du Travail" och oförtröttat arbetat för förbättring av kvinnornas löneförhållanden. Hon har bildat den kvinnliga kooperativa samman slutningen "l'Entr'aide", och i närvaran-

de stund är hon medlem av den franska sektionen av Internationella kvinnokommittén för Varaktig Fred.

Redan ha ett stort antal kvinnoföreningar i olika länder anslutit sig till förslaget om en i ovannämnda syfte gjord framställning till den blivande officiella fredskongressen. Särskilt i England har stor anslutning vunnits för denna tanke. Flera kvinnoföreningar, såsom The National Union of Women's Suffrage Societies, Women's Labour League, Women's International League for Permanent Peace, ha ställt sig solidariska med de franska kvinnoföreningarna.

Inom den närmaste framtiden komma de svenska kvinnornas organisationer att direkt uppmanas att taga ställning till saken. Det torde därför vara skäl att ännu en gång begrunda problemet i hela dess vidd och särskilt taga hänsyn till de nuvarande förhållandena.

I en liten broschyr, utgiven i år i Paris, *A Travail égal Salaire égal?*, har pseudonymen Françoise Delavant (Gabrielle Duchêne) upptagit frågan till behandling. Denna lilla klart uppställda och av vederhäftighet präglade broschyr är försedd med noter och bilagor, som meddela resultaten av officiella och oofficiella undersökningar rörande manliga och kvinnliga löner såväl i Frankrike som i andra länder jämte andra frågan belysande fakta.

Kvinnornas underbetalning må vara ett än så välbekant förhållande, men då man i siffror avläser de tal, varmed kvinnolönerna i olika yrken understiga de manliga lönerna, så måste man häpna över missförhållandets proportioner. Enligt en tabell, vari sammanställas siff-

ror från olika länder, äro de tal (medeltalen för olika yrken sammanslagna), varmed kvinnornas löner understiga männens, i de flesta fall omkring 40 %. Exempelvis Sverige figurerar med detta tal.

Underrubriken Huru man försöker rättfärdiga de lägre kvinnolönerna framhåller förf. synpunkter, som äga sin giltighet överallt: "Man förfäktar att arbetsuppgifter, som icke äro identiska, icke äro ekvivalenta", och — "en obetydlig skillnad i arbetet tages till förevändning för en stor nedsättning i betalningen". Huru väl känna vi icke denna taktik!

Även den avdelning, som behandlar Orsakerna till kvinnolönernas underlägsenhet, visar noggsamt, huru likartade förhållandena äro i olika länder. Det lilla faktum, att i Frankrike mer än $\frac{2}{3}$ av alla i industrien arbetande kvinnor äro dels unga flickor under 20 år, dels gifta kvinnor, d. v. s. utgöra en kategori, som i stort sett kan nöja sig med vad förf. kallar "un salaire d'appoint" (i motsats till "un salaire vital" — som man kan leva på —), belyser ett förhållande, som mer än något annat överallt bidrager till lönerns sänkande. Alldeles visst ha alla kvinnor rätt till förvärsarbete, men ingen kvinna borde nöja sig med "un salaire d'appoint", och ingen arbetsgivare borde ha möjlighet att nedpressa lönerna under ett minimum av "un salaire vital".

Frågan om det kvinnliga arbetets betalning är nu genom kriget aktuell som aldrig tillföre. "Det värsta återstår", yttrade nyligen en affärsman från

ett av de krigförande länderna efter att ha utvecklat sina tankar om de oerhörda svårigheter, som komma att uppstå när miljonhärarna efter krigets slut vända åter och finna alla förhållanden omkastade, mångdubblade bördor av alla slag, förminskade arbetsmöjligheter, nya kategorier av konkurrenter på arbetsmarknaden — rågan på måttet av de lidanden de redan undergått!

Vilken inverkan har icke kriget haft på kvinnornas arbetsförhållanden? En ständigt växande invasion av kvinnor på alla möjliga arbetsområden har ägt rum. Detta är det skådespel, som vi se överallt i de krigförande länderna! Många affärer och fabriker, där en mängd kvinnor hade sin utkomst, slogo vid krigets utbrott igen portarna för sina arbeterskor eller minskade arbetsstyrkan eller reducerade lönerna, understundom med ända till 50 %, såsom den franska broschyren upplyser om. Man kan icke förundra sig över att nödställda, förtvivlade kvinnor med glädje hälsade den arbetsförtjänst, som bjöds dem på andra områden, där förut endast manliga arbetare funnits — om än kvinnorna betalades med ungefär hälften av vad männen haft för samma arbete. På järnvägar, spårvägar, i fabriker och verkstäder, med stat och kommun eller enskilda personer som arbetsgivare, överallt samma taktik. (Broschyren innehåller exakta sifferuppgifter från olika orter och företag belysande detta faktum.)

Naturligtvis förstodo de mera klarsynta, att denna skamliga orättvisa mot kvinnorna även betydde en allmän sänkning av lönerna och alltså var till

den allra största skada för de bortovarande männen.

Och så igångsattes i Frankrike (liknande åtgärder ha framgångsrikt vidtagits i England) en energisk aktion. Med gott resultat har man arbetat för arbeterskornas sammanslutning och deras sociala upplysning, speciellt med hänsyn till den nuvarande situationen på arbetsmarknaden. Enskilda kvinnor och delegationer ha gjort framställningar till vederbörande myndigheter. "La Section du Travail du Conseil National des Femmes françaises" har uttalat sig för att männens ersättande av kvinnor endast borde försiggå på basis av principen lika lön för lika arbete och har på basis av detta uttalande vänt sig till M. A. Thoma, Sous-secrétaire d'Etat vid ammunitionstillverkningen, med en begäran att kvinnor, anställda i ammunitionverksstäderna, måtte erhålla lika lön som männen.

M. Thoma har förklarat sig som anhängare av principen lika lön för lika arbete, likaledes ha "la Commission mixte chargée d'étudier les questions relatives au maintien et à la reprise du travail", "la Commission de l'armée" och "le Conseil municipal de Lyon" uttalat sig för denna princip. I kammaren har protesterats mot de kvinnliga löernas underlägsenhet. Alltså, det finnes intet tvivel om att frågan om kvinnoarbetets betalning i Frankrike, liksom överallt i de krigförande länderna, är brännande och att ögonblicket är inne då om någonsin rättvisa skall fordras och skipas.

Skall kriget modifiera orsakerna till kvinnolöernas underläg-

senhet? Den franska förf. uppställer denna fråga, och hon svarar:

"Det är i själva verket säkert att inför de många luckor, som finnas att fylla, det stigande antalet av lönearbeterskor skall upphöra att vara en orsak till nedpressning av lönerna, om arbetarne, män och kvinnor, förstå att förena sig till försvar av sina intressen, i stället för att uppträda som konkurrenter mot varandra.

Samtidigt kommer skillnaden i antal mellan män och kvinnor att tillväxa i en enorm proportion och tvinga en mängd unga flickor till celibat; en mängd gifta kvinnor ha genom kriget blivit änkor; tillsammans skola dessa utgöra en mycket stor kontingent, som endast genom sitt personliga arbete kan existera. Mycket ofta skola dessutom dessa änkor och döttrar till hädangångna känna på sina skuldror hela tyngden av en familjefars ansvar. Huru många av dem skola icke ha barn eller yngre syskon eller gamla föräldrar att försörja? Huru många hustrur skola icke belastas med bördan av en man, som är obotligt sjuk eller krympling, en börda, knappast förminskad genom en pension?"

Den slutsats förf. kommer till är att kvinnornas löner nödvändigt måste upphöra att vara "un salaire d'appoint". De måste höjas i nivå med deras nya behov och bli den "salaire vital", som den mest elementära rättvisa fordrar.

Med klar blick för frågans internationella natur — om i det ena landet produktionskostnaderna sänkas genom användande av underbetalt kvinnlig arbetskraft, i det andra arbetskostnaderna stiga genom användande av män (eller

kvinnor) med "manliga" löner, skulle givetvis det förra landet få övertag i konkurrensen — vill den franska broschyrens förf. att man begagnar sig av den liknande belägenheten i så många länder för att skapa en "lönernas defensivallians". Det är icke blott till krigförande allierade * länder, utan även till så många som möjligt av de neutrala, hon vänder sig. Målet är en "lönernas defensivallians", så mäktig att den, då fredsförhandlingarna börja, kan framtvunga internationella överenskommelser tillämpliga inom en viss bestämd tid och ägnade att garantera iakttagande av denna grundsats: lönen bör för ett bestämt arbete utgå oberoende av den individskön, som utför arbetet.

Varmt och värtaligt, klart och sakligt talar den franska förf. för denna aktion, som för henne även är "ett nationellt försvar". "Arbetet för åstadkommande av likställighet i löner avser icke blott att tillfredsställa begäret efter rättvisa, det gäller att åstadkomma en handling av nationell förtänksamhet. Efter att ha i namn av rättens idé begärt de förfärligaste uppoffringar av folket, har nationen den plikten att förbereda ett rättfärdigare arbetssystem för dem som återvända. Däremot skulle, genom att icke förverkliga principen lika lön

*Av praktiska skäl torde det vara omöjligt att i närvarande stund kooperera med krigförande fientliga länder.

för lika arbete, en försämring av arbetsförhållandena inträda, vars dimensioner man icke kan överskåda".

*

Många äro de rop, som nått oss från våra systrar i de krigförande länderna. Svaga och maktlösa ha de ord och handlingar varit, varmed vi svarat dem. Varifrån taga den kraft, det mod och den tro, som försätter berg? Denna gång gäller bönen utifrån någonting som ligger innanför gränsen av vad vi ovillkorligen kunna åstadkomma. Det gäller att stödja en rörelse, om vars rättfärdighet det icke kan vara något tvivel, vars mål redan länge varit vårt mål. Mätte de svenska kvinnoorganisationerna och de svenska kvinnorna fylla sin uppgift i "lönernas defensivallians"! Med all rätt citeras i den franska broschyren dessa ord av Pierre Hamp i hans arbete *La Victoire de la France sur les Français*: "Strävandet efter rättvisa i arbetets värdesättning kan aldrig upphöra utan att nivån sjunker. Arbetaren bör för sin egen och sin nations värdighets skull vara girig efter rättvisa. Mänskligheten synes icke vara i stånd att uppnå ett tillstånd av rättvisa och förbli där. Men vad som gör att hon icke förgås i avsmak för sig själv, det är hennes ständigt fortgående strävan att så mycket som möjligt närma sig ett tillstånd av rättvisa". ANNA KLEMAN.

Anna Nordgren.

Det har gått ett sorgebud genom konstnärskretsar: Anna Nordgren är död, kanske av motgångar bruten i förtid, glömd av den stora allmänheten, som icke på länge sett något verk av hennes hand! Dock för den, som en gång lärt rätt känna den spirituella konstnärinnan och fått ett oförlömligt intryck av hennes fina och känsliga konst, skall hennes personlighet alltid stå som ett ljusst och glatt minne av en helgjuten och fullödigg konstnär. Redan hennes yttre apparition drog blicken till henne även i en samling av intelligenta kvinnor. Det ljuslockiga huvudet med de klara av "esprit" lysande blå ögonen, det humoristiska draget kring munnen, det roliga uttalet — en blandning av västgötamål med engelska och franska vändningar — den alltid smakfulla ehuru enkla och praktiska dräkten — allt gav ett intryck av originalitet och själfullhet. Jag minns henne särskilt i sällskapet "Nya Idun", där hon ofta stod som en sträng men rättvis kritiker framför aftonens konstutställning — men också alltid försonade sitt stränga omdöme med ett: "Det är ju bara min smak — så det betyder ju ingenting".

Hennes smak var så fin och hennes öga så klart, att man gärna och tack-samt böjde sig för hennes kritik. Att aldrig tveka att uttala sin mening, då hon ansåg sig ha rätt, att aldrig av moralisk feighet taga några hänsyn till egna fördelar var för henne utmärkande, och etikettens regler voro inte till för den självständiga och friborna konst-

närinnan. Hon berättade gärna själf hur hon inte krusade för någon, och då t. ex. kung Oscar II beställt en tavla av henne, som den höge mecenaten ville ha någon ändring på, gick hon fatt honom på Skeppsholmsbron och tilltalade honom med ett: "Det var bra att jag träffade Ers Majestät, för jag ville just språka litet om min tavla". Tavlan, som föreställde en ung vacker flicka, som viftade farväl från en järnvägskupés fönster, målades i porträttmålarinnan fru Hildegard Thorells ateljé i dennas Djurgårdsvilla, vilken älskvärt ställts till Anna Nordgrens disposition vid ett av hennes besök i hemlandet, och kung Oscar gjorde där flera besök för att följa arbetets gång. Sådana motiv, som ju möjligen kunna räknas till det "sötas" område, valde dock Anna Nordgren sällan. Hennes största och bästa område var skildringen av de fattigas, de arbetandes tunga liv.

Det är svårt att avgöra i vad mån konstnärens val av motiv är en reflex av hans eller hennes eget sjäsliv —, om det t. ex. är medkänslan med den kämpande, de på livets skuggsida levande, som drivit till skildringen av deras hem och liv — eller om det enbart är det rent måleriska i de fattiga hemmens miljö, som tilltalat den skapande konstnärens öga —, men jag skulle vilja påstå, att intet verkligt konstverk blir till, om ej ämnesvalet anslår en motsvarande känsloträng, som vibrerar inom den skapandes själ, vare sig det nu är ett porträtt, ett landskap, en in-

teriör eller en gammal minnesrik kyrka eller kåk, som formas av pensel eller penna. Jag tror att Anna Nordgren trots sitt till synes glada och spelande lynne kände djupt och varmt för de olyckliga, t. ex. för den ensamma kvinnan, som hon så gripande skildrat i sin målning "En moder" — den övergivna, som ensam vandrar landsvägen fram med den lilla minsta på sin arm och ett större barn vid sin sida, med dyster resignation i blicken, utan något hopp för framtiden.

Över hennes många bilder från Irlands fattiga hem vilar samma tunga grå stämning, denna silvergrå dager, som man så väl förstår, då man varit i England, dimmornas trista men dock så måleriska hemland. Att just dessa fina dimtoner togo Anna Nordgren fången förstår man, ty hon stannade i hela 16 år i England. Men jag vill låta henne själv berätta litet om sitt levnadslopp. I en artikel i Öresundsposten för år 1902, skriven av Gerda von Sydow, har jag nämligen funnit en del citat ur dagboksanteckningar av Anna Nordgren och tar mig friheten att därur göra ett urval. Hon skriver: "Det måste varit något tokigt beställt med mig från första början, ty redan som litet barn fick jag det okuvliga begäret att rita och måla. Jag såg aldrig någon annan göra detta, icke mina föräldrar, icke mina syskon, ingen annan. Då jag blev litet äldre stegrades mer och mer min längtan att få lära mig måla. För guvernanten var undervisningen i ritning tämligen enkel: först raka streck i det oändliga, se'n böjda o. s. v. — Men vi levde vårt liv på landet i en härlig trakt av det fagra Väster-

götland.* Vilken lycka är det ej för ett barn att uppfostras på landet. Jag njöt oändligt av de fina dagrarna och de härliga utsikterna. Ofta kände jag hela min varelse fyllas av jublande glädje, och jag sjöng, bara för att jag var så glad och allting var så vackert — t. o. m. min sång — men det var den nog ej. Kanske hade jag dock ett inre öra, med vilket jag hörde på mitt vis, ty i mitt inre blev alltsammans till färgmusik." —

Hon berättar vidare, hur väl hon trivdes i de små torparstugorna med sina öppna spisar och små fönster skimrande i rengbågens färger, hur gärna hon pratade med folket — och hur hon slutligen en jul fick en liten färglåda med vattenfärger till julklapp och från den stunden ansåg sig börja sin bana på konstens törniga stråt. Men: "tyvärr insåg jag snart min oförmåga, ty fast jag hade färglådan, så gick det ej. Detta hade jag ej tagit med i beräkningen och min sorg häröver var lika häftig som uppriktig". Den lilla Anna kom emellertid i skola först i Mariestad och senare 1861, då föräldrarna flyttat till Sjögerås egendom mellan Falköping och Skara, vid 14 års ålder till Skara flickskola, där man började bemärka hennes ovanliga anlag. En teckningslärare Carlberg började handleda henne i oljemålning, och under ferierna tecknade och målade hon på egen hand flitigt i Sjögerås omgivningar.

En vacker dag finna vi henne i Stockholm, där hon utan rekommendationer endast med sin portfölj med självstän-

*Hennes föräldrar voro godsägaren F. J. Nordgren och hans maka född Lundahl, som bodde på egendomen Åsen i närheten av Mariestad.

diga teckningar och målningar under armen gick upp till professor Qvarnström, som då var direktör för konstakademiens elevskola och vilken strax antog henne till elev. Qvarnström dog snart därefter och efterträddes av professor Boklund, vilken varmt tog sig an den unga konstadepten. Boklund var alltid en verkligt faderlig vän för de unga, hos vilka han spårade sann begåvning och energisk flit. Anna Nordgren skriver också: "Professor Boklund blev min goda genius. Honom kommer jag alltid att bevara i tacksamt minne. — Med vilket intresse professor B. följde mina studier och uppmuntrade mig! Hur väl minns jag ej än i denna dag, då jag första gången stod framför en modell — och B. kom in: 'Ja — det är ju inte så lätt det här, men stå nu inte och såsa ihop det! Där i pannan är ljuset — se noga efter, tag så färgen och lägg den där och låt den så ligga!' — — Från denna min första lektion fick jag mitt sätt att måla." —

Vid Akademien var Anna Nordgren även varmt avhållen av sina kamrater. Den tiden gavs medaljer "för insikt och flit", och under 1867 fick hon ett par gånger denna utmärkelse, utan att det väckte annat än glädje och belåtenhet hos kamraterna, något som bevisar att de satte henne högt.

1874 randades den lyckliga stund, då hon fick resa till det av alla unga konstnärer så efterlängtade Paris för att ytterligare utbilda sig. Hon reste i sällskap med en några år yngre syster, som hade en mer ovanlig musikalisk begåvning, för vilken även hon sökte utbildning. De båda systrarna fingo ett gott hem

hos Père Moro, drottning Josefinas f. d. bikt-fader, men snart drabbades Anna Nordgren av den stora sorgen att förlora sin varmt älskade syster i tyfus, — varefter konsten blev hennes enda kärlek. Hon studerade nu under Robert-Fleury, men denne fann hennes uppfattning så självständig, att han intet band lade på hennes egenart, endast lärde henne att observera ett och annat som förut undgått henne. Inom kort utställer hon på Salongen — både pasteller och oljemålningar och får en "mention honorable".*

I början av 1880-talet flyttar hon så över sina bopålar till England, där hon med London som huvudstation gör studiefärder till Irland, Holland, Bretagne och hemlandet. I England tyckes hon ha funnit sin rätta miljö, här gör hon sina allra bästa arbeten, här finner hon förståelse och beundran. En massa tidningsurklipp, samlade av hennes släkting, visa bäst hur uppbumen hon varit. "One of the most striking things in the Exhibition", "a very clever scene", "entirely excellent" äro vanliga fraser vid omnämmandet av Anna Nordgrens konst. Hon är medlem av en förening av Englands förnämsta konstnärinnor, som tyckas hava årliga utställningar i Grosvenor Gallery. Men även i Birmingham och Edinburgh väcker hon beundran, och i det s. k. New Gallery i London har jag själv sett hennes verk. Och att få utställa där betyder att man

* För en tavla som äges av hennes släkting, tandläkare Emil Westermark i Skara.

Från Paristiden hava vi ett intressant porträtt av henne, målat av Josefson och nu hängt i Thielska galleriet.

hör till den grupp av banbrytande konstnärer — Englands förnämsta —, som ställt sig delvis i opposition mot "Royal Academy", där slentrian och rekommendationer tyckas ha skaffat även dilettantismens inträde.

Vill man hos Anna Nordgren söka en förebild hos någon särskild av 80-talets stora mästare, så tyckes mig att belgiern Josef Israels är den hon mest liknar. Samma mörka interiörer från fiskarestugor, där ljuset endast sparsamt silar in genom de grönskimrande smårutorna i det enda fönstret, samma typer av gamla trötta utarbetade män och kvinnor, som vid pipan eller kaffekoppen söka glömma sin reumatism och sin orkeslöshet, — — — och taga sig förtjusande bra ut i Rembrandtsbelysningen i det mörka nedrökta rummet.

Emellertid förnekar hon i sina anteckningar att impulsen till hennes konst kom från detta håll. Hon berättar: "Då jag tagit med mig en del interiörer från Dalarna för att visa Fleury, sade han: 'Ni är visst mycket förtjust i Josef Israels; det finns mycket av hans sentiment i era arbeten!' — 'Vem är Israels?' frågade jag. F. blev mycket förvånad, då han erfor att jag varken hört dennes namn eller sett något av hans konst. Det var först på världsexpositionen jag sedermera blev i tillfälle beundra hans tavlor. Jag blev varmt fäst vid Israels' konst, och jag känner att vi äro andligen släkt med varandra."

Om sin vistelse i England skriver hon: "Det är ingen lätt sak att i London få visa sina arbeten. Jag hade dock lyckan med mig och kom oftast med.

På så sätt levde jag i det mest pulserande konstnärslivet. Man tvingades att följa med alla de många olika konstrikningarna. Allt det nya blev man i tillfälle se och studera, hur det kom och gick: stilisering, punktering, symbolik o. s. v. Vid sidan av allt detta, som för det mesta lämnade mig tämligen oberörd, såg jag dock mycket, som jag lärde förstå och älska. Många riktningar ha också min fulla sympati, ehuru jag själv ej praktiserar dem" — — —

Som sagt, det var i dessa interiörer och s. k. "genre-bilder" från fattigmans liv, givna med manlig kraft och kvinnlig känslighet i förening, som Anna Nordgren var allra bäst, men även som porträtt- och landskapsmålarinna har hon gjort mycket goda saker. Ett porträtt av "En irländsk dam" och ett av fröken Hilda Wennberg — de fattigas väninna — satte hon visst själv högst, då hon mer än en gång utställt dem. Hennes luftiga pasteller och akvareller från hav och strand skulle man också önska att om möjligt få återse, och ovillkorligen tränger sig den frågan på en: varför är icke denna originella och i sin väg enastående konstnär företrädd på Sverges Nationalmuseum? Till ett amerikanskt museum, till Finlands Konstförening, ja ända bort till Tokio har man vetat att förskaffa sig hennes verk, för att icke tala om de många inköp som gjorts i England och München av henne. Men i sitt hemland var hon husvill så länge hon levde. Mätte detta förbiseende nu efter hennes död repareras, ty jämte Anna Nordlander — som även saknas på Nationalmuseum —, hörde Anna Nordgren till de mest representativa

av 70—80-talets kvinnliga artister, och man vill icke gärna tro, att deras kön skulle kunnat spela någon roll vid bedömandet av deras verk.

I slutet på 1890-talet kom Anna Nordgren tillbaka till sitt fädernesland. Hon slog sig först ned i Göteborg, där hon blev en kär gäst i många konstnärliga och litterära kretsar, — men huvudstaden, hennes ungdoms studiestad, drog henne snart till sig, och vi återfinna henne vid sekelskiftet i professor Malmströms forna stora ateljé vid Näckströmsgatan. Mycket var dock här förändrat på de 25 år hon vistats i utlandet — icke minst människorna. Utställningsförhållandena här voro vid den tiden svårare än någonsin, partistriderna konstnärerna emellan ganska hätska. Anna Nordgren blev medlem av Svenska Konstnärernas förening, men detta var ej liktydigt med att bli väl placerad på deras utställningar, där det nog fordrades både näbbar och klor för att skaffa sig plats. Allt nog, första gången hon fick tillfälle göra sig gällande var då 10 konstnärinnor 1901 slogo sig tillhoppa om en utställning på Konstföreningen, där hennes kollektion var särskilt tilltalande. Litet var hoppades då på att hennes där utställda stora tavla "En moder" skulle av staten förvärvas — men även detta blev en missräkning, och jag tror att Anna Nordgren från den stunden drog sig alltmera inom sitt skal. I sina anteckningar skriver hon med bitterhet: "Det första, som blivit mig klart här hemma, är att jag måste se efter vad ursäkt jag kan ha för min stora djärvhet att måla. Jag — en gammal kvinna (om några månader fyller

jag 60 år), som målar, måtte vara något riktigt förargelseväckande. Man kan ju måla för sitt nöjes skull utan att visa det — — — d. v. s. för konstens egen skull, det skall ju vara det finaste — — bara jag nu såge det så, då skulle jag gladeligen måla till mina dagars ända, utan att besvära någon med mina fantasi- eller verklighetsbarn. Men nu är olyckan den, att om jag vet att ingen nånsin skulle glädja sig åt vad jag offrar av mitt liv på att skapa — om jag ej har den känslan, att jag ur konstens skattkammare får ge åt andra — ja, då börjar jag genast tvivla på dess äkthet och värde. Detta låter underligt — men jag känner det så och känsla — det har kommit ur modet". — —

År 1910 slogo sig Svenska konstnärinnor tillsammans till en förening, men av okänd anledning ville Anna Nordgren ej vara med. Däremot fick man se en mycket vacker samling av hennes arbeten ett år senare på en utställning anordnad i samband med Internationella Rösträttskongressen i Stockholm och på uppmaning från rösträttsråd. Jag tror det var sista gången Anna Nordgren över huvud taget utställde. Det glada modet var brutet, resignationens gråväder omsvepte henne själv, liksom den tunga stämningen hennes tavlor. Under Nordens solfattiga himmel vill det till mycken sympati och förståelse för att få konstens ömtåliga blomma att slå ut. Kom så också sjukdomen och bröt de sista av frosten angripna knopparna.

1912 hade hon flyttat ned till Lund — antagligen av ekonomiska skäl —, och

där fått en kall ateljé omöjlig att värma upp. Van att leva helt och hållet för sin konst åsidosatte hon alla hänsyn till sin bekvämlighet, utan att tänka på sin framskridna ålder. Sjukdomen gjorde framsteg, penseln föll ur den matta handen.

Det var säkert med bristande hjärta Anna Nordgren övergav den konst, som fyllt hela hennes liv. Lyckligtvis togo kärleksfulla släktingar hand om den kroppsligt och andligt sjuka, och under deras ömma omsorger framlevde

hon ännu några år i stilla avskildhet i sin barndoms hemort, i Skara — och kanske, så hoppas vi, såg hon med sitt inre öga åter hela den skönhetsvärld, som i hennes barndom varit för henne "färgmusik". — — "Då solen gick ner, fick jag alltid en sådan lust att gå ut i skogen, och ofta nog smög jag mig från de andra, ty ensam ville jag vara ute i den förtjusande, sköna sommaraftonen". Anna Nordgren vilar nu på sin födelsestads kyrkogård — men hennes minne lever. ELLEN JOLIN.

En väg till bättre småbarnsvård.

Statistiken visar, att dödligheten i de första levnadsåren bland vårt lands befolkning är större än som kan anses förenligt med fullgoda hygieniska förhållanden.

Då därtill kommer, att enligt sakkunnigas åsikt många fall av för livet bestående ohälsa bero på vanvård under den späda åldern, måste ju en förbättrad småbarnsvård vara ett önskemål av största vikt för samhället.

De späda barnens välbefinnande påverkas tyvärr av mångahanda sociala missförhållanden, t. ex. av bostadsnöden, de ensamma mödrarnas svåra ställning, de låga arbetslönerna inom vissa yrken, alkoholismen o. s. v.

Men det är också otvivelaktigt att okunnighet, lojhet och bristande ansvarskänsla hos mödrar och andra barnavårdarinnor spela en stor och avgörande roll för många barns liv och hälsomöjligheter. Kunde en förbättring härutinnan

åstadkommas, vore detta en stor vinst för folkhälsan.

Med tanke härpå ha från olika håll förslag framkommit om inrättande av obligatoriska kurser i småbarnsvård för landets kvinnliga ungdom. Ingen kvinna skulle sålunda gå alldeles okunnig till barnavårdarinnekallet, och en rätt lagd undervisning borde kunna väcka ansvarskänsla och intresse för detta viktiga kvinnovärv.

Hur önskvärt det än är att ökade kunskaper i barnavård och ökade insikter om densammans betydelse måtte spridas bland kvinnorna, är det emellertid vid närmare eftertanke långt ifrån säkert, att dylika obligatoriska kurser vore bästa sättet därför.

Det späda barnets hygien är i många delar endast en tillämpning av hygienens allmänna grundsatsar angående vikten av renlighet, frisk luft, regelbundna vanor m. m., alltså sådant som kan och bör

inläras av varje skolbarn i annat sammanhang.

Att därutöver bereda varje flicka i landet tillfälle till verklig praktisk övning i handhavandet av småbarn skulle säkert stöta på oöverkomliga svårigheter, då ju späda barn endast med allra största försiktighet kunna få utnyttjas som övningsmaterial.

Man får också komma ihåg, att det lyckligtvis gives en mängd kvinnor, vilka utan särskild undervisning utmärkt väl fylla sin uppgift gentemot egna och andras barn, åtminstone i alla destycken, vari en skolkurs skulle kunna meddela kunskap.

Såväl dessa som alla de kvinnor, vilka aldrig i sitt liv komma att vårda barn, skulle ha större nytta av annan utbildning. I många fall kanske också de på skolkursen bibragta kunskaperna och färdigheterna vore bortglömda, när de behöfve användas.

På grund av dessa och andra omständigheter vore det säkert bättre att söka lösa denna fråga genom anordnandet av någon slags konsulentverksamhet, en smidig och effektiv form för spridande av upplysning, som på andra områden visat sig mycket användbar. Mest lämplig att utöva en rådgivande och upplysande, i vissa fall kanske även kontrollerande verksamhet i antydd riktning vore helt säkert härtill väl utbildade barnmorskor, och den svenska barnmorskekåren har också uttalat sig för önskvärdheten att dess medlemmar erhålla en utbildning och en ställning, som sätta dem i stånd att i hög grad än nu är fallet kunna verka för en god spädbarnsvård.

Vårt lands barnmorskor ha sedan generationer utfört ett viktigt arbete för folkhälsan och ha därvid i regel ådagalagt en utomordentlig plikttröhet och samvetsgrannhet.

I förhållande till yrkets betydelse är barnmorskornas ekonomiska och sociala ställning f. n. upprörande dålig.

Vid det möte, som Sv. Barnmorskeförbundet höll i Stockholm i juni d. å. beslöts i anslutning till här och där gjorda uttalanden, att åtgärder skulle vidtagas för ett försök att åstadkomma en förbättring härutinnan, och i samband härmed uttalade man sig för en betydlig förlängning av utbildningstiden, varvid särskilt framhölls önskvärdheten av att barnmorskeeleverna utom ökade kunskaper i förlossningskonst även borde få en högst väsentligt utvidgad och fördjupad undervisning i småbarnsvård. Genom en dylik reform skulle barnmorskorna sättas i stånd att där så behövs ge råd och handledning i barnhygien. Framför allt skulle kunniga barnmorskor kunna åstadkomma ett väl behöfligt uppsving inom det område, som utgör den ojämförligt viktigaste delen av spädbarnsvården och där undervisning verkligen ofta är av nöden, men där kunskap svårligen kan inhämtas annat än just under den period, då varje moder i regel kommer i beröring med barnmorskan, nämligen i avseende på uppfödningen.

Alla sakkunniga äro överens om att uppfödningen är det centrala i spädbarnsvården och att amningen är varje annan uppfödningsslag vid överlägsen. Statistiken visar också, att dödligheten är betydligt lägre bland bröstbarn än

bland barn som uppfödas med flaska. Då amningen, som lyckligvis ofta är fallet, går av sig själv, är härmed en mycket viktig del av barnets hygien säkerställd, om blott några enkla regler om regelbundenhet och lagom antal måltider följas, men särdeles ofta behöver modern på denna punkt detaljerade råd och anvisningar, vilka icke alla barnmorskor äro kompetenta att giva.

Enligt nyare erfarenheter kan en skenbart dålig amningsförmåga i långt högre grad än man förut trott genom lämpligt förfarande och med god vilja upphjälpas.

Amningens hygien och teknik behärskas emellertid f. n. icke alltid som önskligt vore av barnmorskorna, beroende på att dessa under sin lärotid i regel endast haft tillfälle att iakttaga mödrar och nyfödda den korta tid dessa vistas å barnbördshuset, under det att amningssvårigheterna ofta uppträda sedan modern kommit hem och börjat arbeta.

En längre tids iakttagelser å litet större barn än hon nu har tillfälle att se skulle även hos barnmorskeeleven skapa den levande övertygelse om amningens betydelse, som hon behöver för att sedan i sin verksamhet kunna segt och ihärdigt arbeta på att förmå härför ohägadade mödrar att ge sina barn bröstet.

Naturligtvis bör barnmorskan därjämte vara fullt hemma och praktiskt övad i flaskuppfödningens teknik och

kunna ge anvisning häri, liksom i allt som för övrigt tillhör småbarnshygien.

Att en utvidgning av barnmorskornas verksamhet i nu antydd riktning skulle vara av en stor och välsignelsebringande betydelse är en åsikt som delas av många läkare och som framhållits bl. annat av dr Harald Ernberg (Sv. Läkartidningen 1914, nr 39) samt av dr Lichtenstein vid det förutnämnda barnmorskemötet.

Det faller av sig själv att väl utbildade barnmorskor borde kunna utöva en rådgivande, upplysande och kontrollerande verksamhet angående vården av friska barn även i andra än nu berörda avseenden.

Att uppdraga en detaljerad plan för en utvidgning och omläggning av deras uppgift i samhället faller utom ramen av denna uppsats. Av det sagda torde framgå, att man på denna väg verkligen kan komma därhän att kunskap i barnavård på ett praktiskt och relativt billigt sätt och vid härför lämplig tidpunkt kan meddelas dem, som äro i behov härav.

Ett tillfredsställande ordnande av denna fråga är en viktig samhällsangelägenhet, alldeles särskilt ägnad att intressera landets kvinnor, vilka infördensamma tyvärr åter ha en bister anledning att beklaga sig över saknaden av den fulla medborgarrätten.

ALMA SUNDQUIST.

Kringblick.

Polltiskt frieri. Utan tvivel måste det kännas ganska uppbyggligt för de amerikanska kvinnorna att vara föremål för så mycken tävlande uppmärksamhet av kandidaterna vid det förestående presidentvalet som för närvarande är fallet. Ena dagen talar mr Hughes på ett stort offentligt möte i en av "kvinnorösträttsstaterna" och betygar sin glädje över att kunna adressera sig till kvinnorna med orden "fellow-citizens", andra dagen mottar mrs Catt ett personligt brev från president Wilson, som uttrycker hans allvarliga önskan att kunna ordna så för sig, att han skall kunna tala på den amerikanska landsföreningens för kvinnans politiska rösträtt årsmöte i Atlantic City. Än förklarar sig mr Hughes för "the Susan B. Anthony amendment" — unionskongressens behandling av den kvinnliga rösträttsfrågan —, än förpliktar sig president Wilson att "medelst varje inflytande, som han lämpligen och lagligen kan utöva," söka få frågan avgjord.

Så har man det när man är amerikanska.

Fosterlandslöshetens olägenheter. "Varje person, född i Förenta Staterna, — — är medborgare i Förenta Staterna", säger Nordamerikas författning. Men Immigrationsakten av den 2 maj 1907 säger, "att amerikansk kvinna, som gifter sig med utlänning, antar sin mans nationalitet".

Det är den gamla bestämmelsen, som vi alla känna till, om att en gift kvinna inte får ha ett eget fosterland. "The Woman's Journal" ger några tänkvärda exempel på hur detta verkar i enskilda fall.

En amerikanska, generationer tillbaka av ren amerikansk börd, gifter sig med en holländare i Amerika och — blir således undersåte till drottning Wilhelmina. Hon har avlagt juridisk examen vid New Yorks universitet — det är för övrigt dr Inez Milholland Boissevain det är fråga om, den ståtliga och vältaliga rösträttskämpen och fredsvännen — och är medlem av New Yorks advokatsamfund. Som holländarens hustru förlorar hon inte endast sin amerikanska bördsrätt utan även sin ställning som advokat, då man för att vara praktiserande jurist i Förenta Staterna måste vara "native-born or naturalized citizen". Ty hennes giftermål har ju

upphävt hennes bördsrätt, och hon kan inte låta naturalisera sig i sitt eget land, på egen hand; låter hennes man naturalisera sig följer hon nådigt med på sladden — och får ånyo rätt att räknas som jurist i Nordamerikas Förenta Stater.

En annan amerikanska, miss Nora Loat, gifter sig med en engelsman, som bor på Vaucouver. Därifrån flytta de över till Californien, där hennes man tar arbete utan att ha ställt sig de därför stipulerade bestämmelserna för utläningar till efterrättelse. Han blir häktad och insatt i fängelse för brott mot Förenta Staternas lagar — och hans amerikanska hustru likaså och, liksom han själv, senare deporterad från sitt fädernesland, för en förbrytelse som hon är personligen helt oskyldig till.

En mrs Rose Capitan i Illinois, gift med en utlänning, är blind och har som sådan sökt understöd från statens blindpensioneringsanstalt i Illinois. Räknad som utlänning liksom mannen nekas denna amerikanska blindunderstödet. Det påstås att hon ämnar inlägga om skilsmässa.

Ägg och smör och — en man! En särdeles roande historia om den manliga civillagens verkningar under vissa förutsättningar meddelas av Genëvetidningen *Le Mouvement Féministe*.

En vacker dag infinna sig tvenne systrar hos vederbörande myndighet i Genève för att erhålla tillstånd att dit hemföra ägg och smör från en lantgård i Savoyen tillhörig den ena av systerrarna och där båda bruka tillbringa somrarna. Namn, personuppgifter m. m. presenteras. Den ena, Madame, icke ägare av gården, framvisar sitt "Carnet de famille". Allt i ordning, hon är gift, har man och tre barn, inget hinder att medföra smör och ägg över gränsen. Den andra Mademoiselle, gårdens ägare, har inget "Carnet". Inte gift, inget "Carnet". Omöjligt att få tillåtelse att införa ägg i landet. — Huru, måste man ha man och barn för att få ta hem ägg från sin lantgård? — Familj är inte nödvändig, men en man, absolut. — Men vad skall jag göra — min lantgård i Savoyen och mitt hem i Genève och inte tillåtelse att föra över några landtprodukter? — Nej, Ni är icke gift. — Men jag kan väl inte ta en man bara för att få tillstånd att ta hem mina ägg och mitt smör! — Intet svar.

Ellen Keys "riksdagsmotioner".

II.

Det börjar alltmer och mer stå klart för mig, att lagstiftningen i många avseenden skall lika mycket grunda sig på påbud som på förbud — åtminstone så att påbuden skola komplettera förbuden.

Vår byggnadsordning till exempel innehåller förbud mot att bebygga vissa delar av tomtytorna. Lagens anda och mening är denna, att något planteringar skulle uppstå å dessa gårdar. Men man har fått lära sig, att så länge lagen icke också innehåller ett påbud om att i vissa fall gårdar skola planteras, behålla de den typ av inferno, som ligger i en naken grå gård.

I konsekvens härmed har också Ellen Key kompletterat sin motion om förbud av allt förvärvsarbete för barn under femton år med motionen att barnen intill femton år skulle vara skolpliktiga samt därefter givas obligatorisk yrkesutbildning.

Till detta behöves ännu en komplettering. Det måste bliva ett påbud om vissa minimilöner, som förhindra att familjeförsörjaren nu av ekonomiska skäl måste släppa ut sina barn i arbete redan vid 12—13 årsåldern. Av allmänna medel måste ensamma mödrar, de må vara ogifta, övergivna eller frånskilda hustrur eller änkor, tillförsäkras understöd, såsom redan är lag i föregångslandet Danmark. Att barn för tidigt måste börja förvärvsarbete har jag ständig erfarenhet av under mitt arbete som barnavårdsinspektör.

I en motion i Stockholms stadsfullmäktige angående utvecklingen av och större enhetlighet i barnavården har jag, liksom Ellen Key i sin riksdagsmotion, föreslagit besök av kvinnor i hemmen, vilka skulle utöva ett slags konsulentverksamhet. Dessa kunde i

sig förena egenskapen av konsulent såväl i hushållslära, hälsolära som barnavård, vilket Ellen Key också föreslår. För min del påpekar jag i motionen särskilt vikten av att konsulenten uppmanar mödrarna att, när de själva ha arbete, lämna småbarnen till krubborna och de äldre till hem för barnens dagvård efter slutad skoltid, samt att hon är uppmärksam på att tillräckligt antal av sådana krubbor och daghem finnas.

Att barn kraftigt skola förhindras få sprit och tobak, såsom Ellen Key vill, bör därför ej medföra förbud ända upp till 21 år. Ett förbud kan med skäl påläggas medborgarna, när de äro i den åldern att de åtnjuta obligatorisk undervisning. Om den obligatoriska yrkesskoleutbildningen t. ex. räcker i två år, skulle ifrågasvarande förbud räcka till 17 års ålder. Konsekvensen av 21-årsåldern skulle bliva, att massor av människor måste gå med prästbetyg på fickan och antagligen ett olidligt spionsystem uppstå. Att däremot en person, som står under skollagen, är förbjuden vissa ting, kan man nå enighet om och är ej på långt när så svårt att kontrollera.

Rätten att anmäla föräldrar, vilkas minderåriga barn bruka sprit eller tobak, måste, synes det mig, sammanställas med lagstiftning om sedligt försummade barn, och kan jag icke nu uttala mig om hur långt denna lagstiftning kan anses böra gå.

I detta sammanhang vill jag dock framhålla den känsla jag har av att en hälsovårdskvinna skulle ha mer inflytande om hon mer vore rådgivande än polis. Detta hindrar ju icke att hon under sin verksamhet ofta måste anmäla missförhållanden till barnavårdsnämnd.

ANNA LINDHAGEN.

I strimman.

Dagar från Hemmabyarna, Hans Larsson.

Det högsta av skaldekonst, det som nu egentligen behöves — sedan skaldejollrets tid är förbi — är en framställning av naturens och själens under. THOMASTHORILD.

Att ord ha förmedlat denna skapelse, det glömmes man alldeles, så bokstavsfrä, så hel och verklighetsnära, står den med sin mark, sin rymd, sin mänsklighet och sin Slungare.

Marken är så grön eller så lerig du vill, inte drömlå alls. Pilvallarna kan du själv se, både med Spissens gnagarögon och med Per Siverssons kärleksblick. Du hör hur vattnet porlar i täckdiken och dräneringsrör, likaväl som du förnimmer suset av de stora almarna eller ser liljan från fordomdags dröja kvar i gräsplanen. Du kan lukta den ljumma ången från stallet och dunsten från Friskens sönderslagna kvartersbutelj, likafullt som snöluften och vårbrisen, och du får inte bara snudda vid Storemors persiska sjal, utan också handskas med de blåblommiga kopparna — så nog har du göra för de fem sinnen eller fler.

Jorden har hav också, vid synranden. Det skönjes genom fönstret i kammaren och lyser blått och klart mot Frisken, där han står i vita söndagsärmar och fattar veckobeslut och spottar sin buss över pilvallen. Över jorden och havet välver sig slättens vida himlavalv med skyar, som komma och gå, sommarskyar och snömoln. Men tydligt står alltjämt i bakgrunden vårt stora mörka otydda åskmoln och tornar upp sin gåta till allt övermänskligare mått.

Bortom dess mursöker människoblicken skymta "teodiceernas hemlighet och skapelsens rådslut". Och det underbara händer här: himlavalvet får en spricka, "så att en metafysisk strimma lyser igenom". . . .

Den strimmans ljuskrets sätter hela eterhavet i dallring. Där skimrar något likt "ordet som vi gny efter". Själagnyet, som blivit starkare än någonsin, fångar in en ny tongång av tillitsfull förbidan, en röst som passar ihop med den trygga allvarsblick, varmed de gamla mannarna kunde möta ett oväder, den sortens mannar, som måste falla i förundran inför sådan skrymmande språklåda som den politiske fotografen kunde bära med sig.

"Det finns inga frågor, det finns bara människor."

Varenda varelse i Hemmabyarna är en levande världsbetraktelse, ingen tillhyvlat tes, utan ett nytt titthål på universum. Att som "Själlan" skåda det med koögon, medan "leverbilderna" växla form, är visst icke det sämsta, det förstå alla, som det förunnats att köpa sig in i djurens funderingar och bli "förmögna av en stillhet och undran och dröm, som icke hör hemma riktigt varken hos människan eller naturen".

Händer det då ingenting i Hemmabyarna? Jo, visst händer det: den gamla saken huggs ner, och kyrkan byggs

upp, och Bertil friar till Kistena och Spissen när fram till sin kringbyggda gård. Och ännu mycket annat, som står att läsa i domböcker och länsmansprotokoll. Men huru uppenbart du än är med om detta och hör i dina öron mannarnas röster från kommunalstämman och kajornas låt när kyrktaket rivs och Kistenas svar på tal eller doktor Hellings obduktionsresonemang, så är allt detta ändå bara händelsernas avhaspling i tid och rum.

Händelsen själv är gnistan, som lyser till för varje själ, när den ger sin första ton ifrån sig. Det kan vara en försvinnande svag ton, som dallrar till ett ögonblick för att genast domna och låta "fettet" ta makten igen! Det kan vara en, som alltid brukat översvämmas av tankar som "kräla och kräla och slicka och slicka", så att ingen människa någonsin kunnat uppfånga ens dess svagaste klangrörelse. Och då uppstår en undran, om själarna äro "så för Slungaren som för oss, och om de äro så innerst som de fått hölje till, och om jag hört fel, när jag ibland tyckt mig höra en så hjälplös klang från en och annan sådan där bortkommen kropp. Om nu något egentligen finns för Honom annat än den enda klangen? Och om hela proceduren går ut på att få den klangen ut ur oss?"

Renast hördes kanske tonen klinga i Predikaren, skomakaren därbortifrån stora Ljungen, av en sort, som där inte är många av varken i kyrkor eller missionshus, den sorten, för vilken alla tingen på jorden komma med bud från en annan värld med för dem verkligare verklighet. Men också mor

Pernilla, som har så rörlig tunga, så rörligt ansikte och så rörligt hjärta, när sin "stora stund", då all världen liksom står på spänn och lystrar inför det som ljuder ur hennes själ, inte något ensligt fjärran från den trolöse mannen och den han svek henne för, utan just där klangen ekade rätt in i själen på dem. Och Storemor själv, som alltid brukade bli så konfys, om hon någon gång hade känslor, hon som var så ombonad med rikedom, skönhet, skvallerintresse, lakerad vagn och persisk sjal, faller omsider alla dessa värderade hölster för att blotta en enkel och innerlig grundton.

Sprickan i himlen kommer det till och med att skönjas något nerifrån Spissen, den lille beskäftige lurifaxen, som tittar på allt på råttornas vis, i förväntan att finna något han kan äta opp. "Spissens religion bryr jag mig för övrigt mindre om, men jag får en stor lust att tala om hans kringbyggda gård." Ingen kan glömma den, som var med där, när Sven fiskare talade med Spissen om Honom med svavelsjön. Sven fiskare hade sin metafysik i kroppen, han; den var mycket olik predikarens, kanske "leverbild" mera än ögonljus. Men kom inte och säg, att Sven fiskare inte hade religion; han hade den i livserfarenhet, och det är förmer än "bara lärdom". Ty varken Han med svavelsjön, som gick in i spader knekt, eller Gud allsmäktig, som gav Sven fiskare varning i kroppen den gången han skulle ta hem barnbarnet från snickarfolket, hade Sven viggat sig till från annat håll. —

Men under det att Hemmabyarnas

själstoner stiga och leva och röras ur gravar och gårdar, ringer det alltjämt i kyrkklockan, och det stora åskmolnet står där alltjämt och bygger sitt torn upp emot skyn. För att kunna se det ovanifrån, måste man komma ännu högre upp än kyrktornet — ända upp mot den där sprickan i himlen, varifrån den förklarande strimman silar sig ned över allt.

Och när de nu stå i blickfältet, dessa två, den hemska åskhopen och "den metafysiska strimman", så tvinga de åter fram den där dubbel frågan, som man långa tider kunde lägga åsido, riktigt nedlåtande förresten, det där spørsmålet om det ondas uppkomst i världen. . .

Förr när åsken slog ned och tände i byn, så var det alltid en tröst, att det var ingen människa som kunde rå för det. Det bara var så. Men nu när

klockorna ringa? Det är inte blixten nu, det är människorna. Men — kanske är det ett barn, som tänt på i oförstånd, eller kanske att det är någon dåre. . .

När man försöker se genom den där sprickan, riktigt högt upp, så står han där verklig och tydlig igen, den där Frestaren, som försöker Gud och människor. Och: "Människan skall vara dig given, att hon må vinna sin seger, säger Herren".

Frestaren säger inte mera: "allt detta vill jag giva dig", det gick inte längre. Han säger: "din plikt vill jag giva dig", och du skall känna ett blixtrande svärd i din hand. Akta dig då, att du icke tar fel på rösterna!"

"Men under tiden vill jag lyssna till den milda stämman, som jag hörde: Vill du älska människorna, så glöm icke, att människorna äro som dårar".

EMILIA FOGELKLOU.

Samhushållning och nationalekonomi.

I.

Samtidigt med att de krigförande länderna hålla gående det mest vanvettiga slöseri som världshistorien kan uppvisa, syssla isammaländer mångtaliga hjärnor med lösandet av en ny sparsamhets problem. Visserligen sker detta för närvarande på de flesta håll just för att kunna fortsätta med det nu pågående stora bortslösandet, men sedan en gång insikten om vad ett organiserat kollektivt sparande, ty det är härom det rör sig, för med sig av vinst — nationalekonomiskt såväl som för de enskilda individer-

na — klarnat och systemet en gång försöksvis praktiserats, torde man ej utan vidare släppa av det. Framtiden kommer att se det utvecklas, och då till tjänst för något verkligt gott.

Den bredare linje, efter vilken man börjat söka lösningen av det hushållningsproblem, varmed de enskilda familjerna hittills laborerat var och en för sig allt efter förmåga och tillgångar, är framför allt sammanslutning.

I de olika länderna har man nu under krigstiden sett olika försök göras. All-

männa soppkokningsanstalter, bespisningar i stor skala, m. m. d, detta allt för inbesparing av den tid, de krafter och penningar, som åtgå för att hålla den särskilda lilla grytan kokande i de miljontals hemmen med de låga dagsinkomsterna. För samma besparingsvinnande inom mera välsituerade klasser ha andra försök gjorts och andra förslag framkastats. Främst däribland idén om flera familjers sammanslutning för gemensam hushållning.

Den detaljerade plan till samhushållning, som jag här vill redogöra för, kommer från England. Och detta förtjänar sannerligen att hållas i minne! Från de konservativt exklusiva och avskilda hemmens land.

Miss Clementina Black, som i fem långa artiklar behandlar saken i kvinnotidningen "The Common Cause", dyker emellertid icke med detsamma in på frågans nationalekonomiska räckvidd. Hon betraktar den först mera ur social synpunkt, och det är ej förr än i den sista artikeln, vilken hon nämner "What we shall save", hongör hopsummeringen av vinsten för såväl de enskilda som landet.

I sin första artikel kommer hon omedelbart till det resultatet, att heminstitutionen — här betraktad enbart från den sida som rör själva hushållsmaskineriet och därmed sammanhängande tjänarinnerfråga — alldeles icke följt med tiden utan faktiskt är ett par århundraden efter. Det förhållande, som ännu existerar i hemmen mellan arbetsgivare och arbetande, har nu ingen motsvarighet inom andra yrken. Mitten av det adertonde århundradet — delvis en något senare

tid — såg det idylliska tillstånd upphöra, under vilket lärlingar, yrkesarbetare och daglönare bodde under arbetsgivarens tak, och är i våra sociala förhållanden något fullkomligt otänkbart. Ingen yrkesutövare har nu sina hantverkare boende hos sig, och ännu mindre vore en för dem icke fixerad arbetstid möjlig. I "hemyrket" äro bägge delarna praxis. Vidare utföres mestadelen av det där förekommande arbetet på ett sätt, som är långt efter tidens industriella utveckling, och oftast helt utan de tekniska hjälpmedel, som underlättar arbete, drivet i stor skala, menar miss Black.

Att bringa "hemyrket" i plan med övrigt nutida industriellt arbete, att ställa arbetsgivaren och de arbetande därinom i ett förhållande till varandra motsvarande övriga gängse sociala fordringar, att organisera arbetet så att det blöve bättre och billigare utfört, medförde mindre kostnad och mindre förspillande av tid och arbetskraft är vad miss Black därefter framhåller såsom nödvändigt — och uppnåeligt just genom samhushållningen, "Our next step in housekeeping", det namn hon givit själva artikelserien.

I våra hushåll, säger hon, stå uppköpens handhavande, matlagningen och rengörningen på samma nivå som sjukvården före Florence Nightingales tid. — Hon talar härvid givetvis om de engelska hushållen, men vi få medge att anmärkningarna även passa in på de svenska, för att inte säga mängden av hushåll i den s. k. civiliserade världen. — Varje hushåll har sitt särskilda kök, sina särskilda kökskärl, sin särskilda eld. Varje husfru beordrar sin mjölk, sitt bröd, sina specerier och allt det

övriga särskilt från leverantören, och alla dessa saker avlevereras också var för sig särskilt vid varje dörr. Varje särskild sändning representerar en individuell kostnad av omtanke, besvär, tid och bokföring, och för många av dessa artiklar, särskilt kött och mjölk, betyder systemet ett direkt förspillande — visserligen högst obetydligt i varje enskilt fall men sammanslaget högst avsevärt. I stort taget tillräckligt för att föda tjogtals personer om dagen.

Icke endast detta bortslösande kunde undvikas, menar miss Black, utan även bättre och billigare varor kunde erhållas genom organiserade större uppköp. Om femtio hushåll slog sig tillsammans, kunde kontrakterade leveranser uppgöras, fördelaktiga såväl i avseende på varornas kvalitet som deras pris. Och de många omtanke och tid sparades, liksom säljarnas många expedieringsbesvärligheter.

Härmed avser emellertid inte miss Black att alla de femtio hushållen skulle försas ihop i någon stor gemensam barack. Hon låter dem alla få behålla var sitt hem, hon menar blott att hela den stora hushållningsapparaten för de många hemmen kan centraliseras och organiseras på ett mera yrkesmässigt sätt än vad hittills skett.

Hon kommer nu in på själva organisationsplanen för sitt stora gemensamhetshushåll, med varje hem bevarat för sig i sin enskildhet.

Först av allt tänker hon sig en verkställande kommitté, utsedd bland medlemmarna av de sammanslutna familjerna. Denna skulle till att börja med tillsätta en fullt yrkesutbildad hushålls-

föreståndarinna, som skulle ha alla erforderliga kunskaper för att organisera och sköta det hela. Ett eller om så behöves tvenne hus i centrum av den plats, där de federerade familjerna bo, — vi få här komma ihåg att engelskan tänker sig familjerna boende i var sitt hus och ej i våningar — skulle därefter inredas till det gemensamma köks- och förrådsdepartementet. Här skulle även finnas byrålokal, matsalar för dem som eventuellt själva önskade där intaga sina måltider, samt rum för en avdelning fasta tjänare.

Alla matvaror skulle nu rekvireras från denna central och avlämnas där i klump, måltiderna anrättas där för att antingen intagas i de gemensamma matsalarna eller kringsändas till de enskilda hemmen, i vilket fall diskarna efteråt skulle avhämtas därifrån. När på detta sätt allt matlagningsbesvär avlägsnats från de särskilda hushållen, skulle givetvis dessas behov av tjänare reduceras. En stab av timanställda tjänare skulle organiseras av föreståndarinnan, varigenom de skilda hemmen genom hennes förmedling skulle få tillgång till behövlig arbetskraft enligt överenskommen och därefter betald arbetstid. Extra hjälp skulle också förmedlas av föreståndarinnan, vilken vore helt ansvarig för anskaffandet av yrkesutbildade och goda tjänare. Alla anmärkningar å ömse sidor i fråga om arbetet och arbetsförhållandena skulle också göras till föreståndarinnan, och lönerna in- och utbetalas på byrån. Härmed skulle vinnas att tjänarna kände sig stå direkt under en hushållsexpert, som de visste väl förstod sig på alla husliga

sysslor och vilkens intresse att uppehålla en allmän god standard de säkert skulle respektera; de skulle även känna sig mera oberoende och som verkliga yrkesutövare, vilka själva ha mest gott av att sköta sig väl.

Den gemensamma överkokerska, som måste anskaffas och som skulle ha sin bostad i "centralen", skulle givetvis vara en i sitt fack fullt utbildad, således högt över den "köksa", som genomsnittsfamiljerna ha råd att anställa. I vad mån detta skulle komma att inverka på den mat, som dessa familjer nu

skulle ha att tillgå, säger sig självt. Kokerskanslön skulle givetvis vara hög, men man förstår att den icke dessmindre bleve lägre än den sammanlagda summan av vad de olika familjerna annars betalade sina mindre kunniga köksor.

Samma förhållande med lönerna bleve det i frågan om alla de övriga tjänarna. Verkligt kvalificerat folk, som också finge verkligt god lön för sitt arbete, vilket dock genom att det hela drevs gemensamt och i stor skala, blev besparing för de särskilda familjerna.

ELLEN KLEMAN.

Notiser från bokvärlden.

Föreningen Koloniträdgårdar i Stockholm. Tioårsskrift 1906—1916 med Trädgårdsbok. Svenska Andelsförlaget.

Det är ett konstnärligt utstyrt litet häfte, detta, som talar om den verkligt storartade utveckling Stockholms koloniträdgårdar nått upp till under tio års tid. Hur de förvärvat jordområde efter jordområde i Stockholms utkanter, hur lotterna skiftats och odlats upp och blivit till de ljuvligt blommande örtagårdssängar, de nyttiga köksträdgårdar och de glada "söndagshem", som de med sina lusthus nu faktiskt äro för så många av kolonisterna.

Men först och sist talar den lilla boken genom själva sin historik om vad Anna Lindhagens vilja och energi här drivit fram. Att hon varit den främst ledande och verkande kraften i detta företag visste väl så gott som alla förut, men hur verkligt mycket av svårigheter som övervunnits och av resultat som

uppnåtts får man först riktigt klart för sig genom de "torra sifferuppgifter angående verksamheten", som här meddelas, och genom att se på de många små förtjusande fotografierna av täpporna i deras rikaste sommarfägring.

Trädgårdsboken innehåller en rad nyttiga artiklar för trädgårdsbrukare.

De svenska hemmens förfall och upprättelse av Ester Norén. Wahlström & Widstrand.

Den uppmärksamhet denna bok genast från början varit föremål för är förhållandevis lika överdriven som titeln är för storartat tilltagen i hänseende till det innehåll den täcker. Ty skall man skriva om hemmens "förfall och upprättelse", så är det dock vida längre och djupare man får gå än till lösandet av tjänarinneproblemet—hur viktigt detta än är både för vardags- och hälgdags-trevnad.

Det egentliga att säga om denna bok är att förf. har en del nymodiga — och delvis verkligt goda — förslag i fråga om det husliga arbetets ordnande i hemmet, men att dessa äro nog radikala att hjärtligen skrämma de gamla goda husmödrarna utan att de gå så långt, att de ha i följe den större reformering av hushållsgärningen, som nog blir ofrånkomlig om man slår in på den väg fröken Norén här pekat på. Vilket senare fröken Norén själv säkert skulle vara den första att förfasa sig över och anse som det verkliga "förfallet"!

E. K-N.

Insända böcker

Albert Bonnier: **Från hövdingen till den törnekrönte.** Några drag ur Medeltidens Kristus-historia av *Emilia Fogelklou*. — **En djupare syn på kriget** av *Ellen Key*. — **Madeleines hem** av *Mathilda Malling*.

Almqvist & Wiksell (i distribution): **Litterär kritik i Sverige under 1600- och 1700-talen.** Akademisk avhandling av *Gunhild Bergh*.

Svenska Andelsförlaget: **Dödsexpressen.** Antikrigsnoveller av *Artur Möller*. — **Åland.** Ett samtal med min vän aktivisten av *Martin Koch*. — **Fred** utgiven av *Svenska Sektionen av Internationella kvinnokommittén för varaktig fred*. — **Läkaren som uppfostrare** av *Ad. Cserny*. Övers. av E. A. Med förord av *Jakob Billström*. — **En rättfärdig fred.** Tankar och opinionsyttringar utg. av *Neutrala konferensen*. — **Tysklands största fara.** Ett varningsord av *Rudolf Goldscheid*.

P. A. Norstedt & Söner: **Sveriges störste tempelskald** av *Henrika Scheffer*. — **En enkel kvinnas funderingar** av *Clementine* (Elin Brandell). — **Koloniträdgårdar och planterade gårdar** av *Anna Lindhagen*.

Wahlström & Widstrand: **En polisprefekt under Napoleon I.** Ur hertigens av *Pasquier* memoarer. Övers. av O. H. D. — **Cicero och hans vänner.** Romerskt samhällsliv på Cæsars tid av *Gaston Boissier*. Övers. av Ernst Apiarie. Andra delen.

HERTHA

Tidskrift för den svenska kvinnorörelsen, utgiven av **Fredrika-Bremer-Förbundet**.
Redaktör: Ellen Kleman.

Förbundsmedlemmar erhålla tidskriften till ett pris av kr. 3:50 varvid prenumeration sker direkt genom **Fredrika-Bremer-Förbundets byrå**, 48 Klarabergsgatan, Stockholm. **Icke-förbundsmedlemmar** prenumerera å närmaste postanstalt eller i bokhandel. Pris för postupplaga: $\frac{1}{1}$ år kr. 5:—; $\frac{1}{2}$ år kr. 2:75. — Lösnummer 35 öre. **Redaktion och expedition: 48 Klarabergsgatan II, Stockholm. Redaktionstid: måndagar, onsdagar och fredagar kl. 1—3. Allm. T. 48 50, Riks 27 62. Expeditionen: kl. II—4 varje söckendag. Allm. T. 48 16, Riks 27 62.**

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS SJUKKASSA

för bildade självförsörjande kvinnor.

Expeditionen: *Klarabergsgatan 48 II.*

OBS.! Öppen endast tisdagar och fredagar kl. $\frac{1}{2}$ 11— $\frac{1}{2}$ 1. OBS.!

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS

===== BYRÅ =====

48 KLARABERGSGATAN 48

Rikstel. 27 62. Allm. tel. 48 16. Upplysningsbyrån Allm. tel. 48 50. Öppen: 11—4
Upplysningar lämnas kostnadsfritt rörande kvinnliga arbetsområden, utbildningskurser, löneförhållanden m. m. För utredningar avgift enligt överenskommelse.

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS

SJUKSKÖTERSKEBYRÅ

25 TUNNELGATAN 25

Rikstelefon 68 98

Tel.-adr.: Sköterskebyrån.

Allm. telefon 82 11

Byrån mottager sjukbud hela dagen: pr telefon även nattetid.

Föreståndarinnan träffas säkrast $\frac{1}{2}$ 2— $\frac{1}{2}$ 4.

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS PLATSFÖRMEDLING.

Å platsförmedlingen finnas anmälda lärarinnor,
lektionsgivare, in- och utländska, kontorister,
värdinnor samt hushållsbiträden av olika slag.

Rikst. 27 62 Platsförmedlingen är öppen kl. 12—4. A. T. 48 16

Årgångar av Veckotidningen DAGNY 1908—1913

erhållas mot ett pris av kr. 2:50 för inb. ex., kr. 1:75 för häft. ex. å

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS BYRÅ,
48 Klarabergsgatan, 2 tr.

HEMTREVNAD

Praktisk tidning för hemmet

utgiven av **FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET**

Redaktör: FANNY EKENSTIERNA.

Utkommer med 40 åttasidiga n:r om året. Prenumerationspris: helt år
kr. :80, halvår kr 1:—, kvartal kr. 0: 60. Prenumeration sker å posten.

Innehåller berättelser och poem, levnadsteckningar, religiösa och etiska
uppsatser, artiklar i diverse ämnen samt en rikhaltig praktisk avdelning.

Inbundna årgångar för 1912, 1913, 1914 och 1915 kr. 1:50 pr ex.

ANNONSER FÖR HERTHA

upptagas av

Fröken Ingeborg Bergström.

Rikstel. 97 83 31 ÖSTERMALMSGATAN 31 Rikstel. 97 83

För kapitalister, särskilt fruntimmer har det länge varit ett önskningsmål att kunna överlämna vårdén av sina värdepapper och skötseln av sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet av det anförtrodda uppdraget, ävensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatavdelning (Kungsträdgårdsgatan 8. Expeditionstid $\frac{1}{2}$ 10—4.)

som under garanti av **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning av enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatavdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatavdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenter influtna medel. Vidare efterser Notariatavdelningen utlottningar av obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blivit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** av det ledigblivna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatavdelningen, underrättar Notariatavdelningen gäldenären därom att räntorna å inteckningarna skola till avdelningen inbetalas varefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatavdelningen, att inteckningarna bliva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos avdelningen deponerad inteckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsavgift: 50 öre för år per 1,000 kr. av depositionens värde, dock ej under 2

Trädgårdslärlarinna

utex. från Rimforsa, innehar fast plats april—oktober vid lantushållsskola. Ämnen — förutom trädgårdsskötsel — konservering, ladugård, svin- och hönsskötsel, enkel slöjd, önskar plats hälst vid skola.

Svar till Katrineberg, *Vessigebro* (Halland).

Ledig annonsplats!

COLLAN=OLJAN,

världens förnämsta läderpreservativ, gör skodonen *absolut vattentäta* och *minst dubbelt varaktiga*. Finnes öfverallt å 0:75 och 1:25 pr flaska.

A.-B. COLLAN-OLJE-FABRIKEN
T. OLSEN, Stockholm.

Ny flyttbar elektrisk
Stenkamin

i grå, röd o. gul färg-ton med automatisk strömfrånslagning när väggarna äro tillräckligt varma.

Ekonomisk i bruk.

Hjalmar Löfquists Elektriska Affär
23 BIRGER JARLSGATAN, STOCKHOLM.

✓ **Innehåll:**

Lönernas defensivallians. Av *Anna Kleman*.

Anna Nordgren. Av *Ellen Jolin*.

En väg till bättre småbarnsvård. Av *Alma Sundquist*.

Kringblick.

Ellen Keys "riksdagsmotioner" II. Av *Anna Lindhagen*.

I strimman. Av *Emilia Fogelklou*.

Samhushållning och nationalekonomi. I. Av *Ellen Kleman*.

Notiser från bokvärlden. *rec.*

I de bästa hem

står numera dagligen

SVEA VÄXT = MARGARIN på bordet.

I de flesta fall är husfadern okunnig om detta förhållande, ett faktum som på ett talande sätt bevisar, huru fullständigt detta märke lyckats förvärva natursmörets smak och arom. Sparar 50 procent.

Ledig annonsplats!